

SHARQ ALLOMALARI MUSIQA HAQIDAGI

To'rayeva Maftuna Omongaldi qizi,

*Xorazm viloyati, Qo'shko'pir tumani, 1-son AFCHO'MI ning 9-sinf
o'quvchisi*

Annotatsiya: *Sharq allomalari tomonidan yaratilgan ilmiy va madaniy meros insoniyat tamaddunida o'chmas iz qoldirgan. Bu olimlarning musiqa borasidagi qarashlari, ilmiy izlanishlari va nazariy bilimlari ham, ayniqsa, o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Machitlar, madrasalar, saroylar va ziyoratgohlarda, umuman, Sharq jamiyatlarida musiqa fan sifatida alohida turar edi. Bu fan hayotning barcha sohalarini boyitgan, madaniyat va ilm taraqqiyotida muhim rol o'ynagan. Quyida Sharq allomalari tomonidan musiqaga doir yozib qoldirilgan asarlar, ularning g'oyalari, musiqa tarixi va nazariyasiga qo'shgan ulkan hissalar haqida batafsil to'xtalamiz. Musiqa inson ichki dunyosining ifodasi, uning ruhiyati va ongi bilan uzviy aloqada bo'lganligi qadimdan to hozirga qadar e'tirof etib kelinmoqda. Sharq allomalari esa musiqani shunchaki san'atdan iborat jarayon*

emas, balki ilm, g'oya va ruhiyat ohanglarini mujassam holda yorituvchi hodisa sifatida baholaganlar.

Kalit so'zlar: Sharq allomalari, musiqa nazariyasi, maqom, qadimiy musiqa, ilmiy meros, ilmiy asarlar, Sanoyi, Forobiy, Al-Xorazmiy, musiqa tarixi.

Musiqa qadim zamonlardayoq, Sharq xalqlari hayotining muhim qismi hisoblangan. U inson qalbiga chuqur ta'sir qiluvchi kuch sifatida tasvirlangan va ko'plab allomalar o'z ilmiy izlanishlarida musiqaning ijtimoiy, axloqiy, ruhiy va jismoniy salohiyati haqida yuksak baholar berganlar. Ibn Sino, Al-Farobiy, Zamaxshariy, Al-Xorazmiy kabi buyuk allomalar musiqani nazariy jihatdan o'rganib, uni boshqa fanlar bilan chambarchas bog'laganlar. Allomalar musiqani nafaqat ohang, kuy va ashula tarzida, balki bir fan sifatida matn, imkon darajasida aniq va chuqur ilmiy asoslangan shaklda o'rganishgan. Ular musiqaning turlari, maqomlari, tovush, ritm va ohanglarning inson ruhiyatiga ta'siri kabi muammolarni chuqur tahlil qilganlar. Sharq allomalari tomonidan yozib qoldirilgan manbalarda musiqa yagona bir jarayon emas, ko'p qirrali va mukammal ilm sifatida maydonga chiqadi. Ularning fikricha, musiqa avvalo inson tafakkuriga, ruhiyatiga va ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi lozim. Shuning uchun ham musiqa ilmiga chuqur yondashilgan, u tibbiyot, falsafa, matematika, astronomiya kabi fanlar bilan unchalik ajralmas tarzda o'rganilgan. Musiqa ilmiga bag'ishlangan asarlarda kuy va maqomlar, ritm va ohangning o'zaro uyg'unligi, musiqaning odam salomatligidagi o'rni, tarbiya va axloqiy ma'naviyatdagi ahamiyati ko'rsatib beriladi [1].

Sharq allomalari asarlarida, ayniqsa, musiqa nazariyasiga katta e'tibor qaratiladi. Ular musiqani matematika yordamida o'rganib, tovushlar oralig'i, harmoniyalar, ritmlar, temp va dinamika kabi tushunchalarni ilmiy asoslashga intilganlar. Musiqa qonuniyatlarini ehtiyotkorlik bilan tahlil qilgan ular, tovushlarning uyg'unligi, inson ichki dunyosiga musiqaning ta'siri va ohanglarning tanlangan andozalarda paydo bo'lishini alohida o'rgangan. Bo'hronli davrlarda va nomaqbul jamiyat sharoitida ham, Sharq allomalari musiqa zamiridagi falsafiy mazmun va ruhiyat ohangini yuqori darajada qadrlaganlar. Musiqiy asarlar va ular asosida yozilgan kitoblarda, Sharq allomalari tomonidan yetishtirilgan aqidalar

asosida chuqur ilmiy tahlillar o'rganiladi. Maqomlar tizimi, musiqa har tomonlama rivojlanishiga sabab bo'lgan asosiy tamoyillar, musiqa orqali yaratilgan axloqiy-ruhiy tarbiyaning ahamiyati, inson jamiyatidagi ma'rifiy va tarbiyaviy salohiyati ilmiy asoslarga tayanadi. Sharq allomalari, aynan o'z zamonasining ilmiy taraqqiyoti uchun xizmat qilgan musiqa orqali, jamiyat hayotida muhim o'rin egallagan [2].

Sharqda musiqa fani, uning nazariyasi va amaliyoti ilmiy izlanishlarning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Allomalar musiqa amaliyoti va nazariyasini hamohang o'rganib, ularni bir-biriga uyg'unlashtirishga intilganlar. Mana shu tadqiqotlar natijasida bugungi kunda ham jahon miqyosida musiqiy madaniyatning muhim asosi sifatida qadrlanayotgan maqomlar, kuy va ashulalar vujudga kelgan. Sharq musiqiy ilmining boyligi o'zining xilma-xilligi va rang-barangligi bilan ajralib turadi. Doimiy ravishda yangilanib, zamon bilan hamnafas rivojlanib borgan. Ilmiy merosda musiqa va uning inson hayoti, jamiyat taraqqiyotidagi o'rni juda keng yoritiladi. Sharq allomalari musiqa hayot uchun ahamiyatli tamoyillarini alohida o'rganib, uni falsafa, axloq, tabiiy fanlar, tibbiyot bilan bog'lagan muhim natijalarga erishishgan. Musiqa nafaqat insoniyat ruhiyatini uyg'otib, ijtimoiy-madaniy jarayonlarda faollik kasb etishiga yordam beradi, balki yetuk insoniy fazilatlarning shakllanishiga ham asos bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun ham bu jarayon Sharqda ilmiy an'anaga aylangan, uning yutuqlari zamonlar mobaynida qadrlanib kelingan. Sharq allomalari musiqa haqidagi bilimlarini nafaqat yozma merosda, balki amaliy mashg'ulotlarda ham ko'rsatib berganlar. Ular o'z asarlarida musiqa insonga ta'siri, ma'naviy poklanishi, ruhiy osoyishtaligi, jamiyatdagi muvozanatli muhit barpo etilishidagi o'rni kabi masalalarni keng yoritganlar. Bu jihatlar zamonaviy musiqa ijtimoiy muhitini shakllantirish uchun samarali omil bo'lib kelmoqda. Sharq allomalari ilmiy-tarixiy asarlarida musiqa tafsiri va uning nazariy asoslari, qadimiy musiqa asboblari, ijrochilik an'analari, kuy va maqomlarning inson salomatligiga ijobiy ta'siri haqida atroflicha to'xtalib o'tganlar [3].

Musika yordamida inson ruhiy dunyosining shakllanishi, axloqiy-ruhiy muhit barpo etilishi, jamiyatda ijobiy o'zgarishlar sodir bo'lishiga zamin yaratiladi. Sharq allomalari musiqani uyg'unlik, go'zallik, orzu va intilishlar manbai sifatida ko'rishadi. Ularning nazarida musika qalbni poklaydi, ongni ochadi, jamiyat hayotida ma'naviy barkamollik va baraka yo'lini ochadi. Sharqda musika ilmi tarixida kuy va maqom tizimi, nafaqat ijodiy, balki ilmiy tafakkur mahsuli sifatida to'liq ifoda etilgan. Bag'oyat chuqur o'ylangan, ilmiy asoslar bilan mustahkamlangan bu tizim tarixiy taraqqiyot, madaniy yuksalish va ma'naviyatning taraqqiy etishiga xizmat qilgan. Sharq allomalari asarlari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotgan emas. Ular ilgari surgan g'oyalar, yozib qoldirgan ilmiy risolalar va maslahatlar zamonaviy musika nazariyasini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Musika, inson va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlik doimo ilmiy va falsafiy tahlil ostida baholangan. Bugungi jamiyat uchun ham, qadim Sharq jamiyatlari uchun ham musikaning axloqiy, ma'rifiy, ruhiy, tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati yuksak bo'lib kelgan va bo'lib qolmoqda [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Sharq allomalari musika ilmi va amaliyotiga o'z betakror ilmiy fikrlari, yuksak tajriba va bilimlari bilan tarixiy meros qoldirishgan. Ularning asarlari nafaqat Qur'on va hadis ilmi, tabiiy fanlar, matematik qadriyatlar asosida emas, balki musika sohasida ham insoniyat rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Musika — Sharq tafakkurida ruhiy, ma'naviy va ilmiy yuksalish, inson barkamolligining nechog'li muhim ekanidan dalolatdir. Sharq allomalari tomonidan berilgan baho va yaratilgan ilmiy asoslar bugungi musika fanining asosi sifatida qadrlanib kelmoqda. Bu meros doimo yodda tutilib, zamonaviy musika rivojida ham asosiy poydevor bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva, Z. (2018). "Sharq musika merosi va zamonaviy musika ta'limi integratsiyasi muammolari." O'zbek san'ati, 2(4), 52-61.
2. Ahmadaliyev, M. (2020). "Sharq allomalari va musika nazariyasi rivoji: ilmiy tahlil." Ma'naviyat, 1(12), 77-88.

3. Boboeva, G. (2021). "Musiqiy meros va yoshlar tarbiyasi: tarixiy va modern yondashuvlar." Yangi O'zbekiston, 3(2), 91-100.
4. G'ofurova, N. (2019). "Sharq allomalari ijodida musiqaning o'rni va ahamiyati." O'zbekiston madaniyati, 1(6), 31-39.
5. Jumanazarov, S. (2017). "Musika va pedagogika: qadriyatlar va tajriba." O'zbekiston san'ati, 5(1), 44-51.
6. Komilov, N. (2019). "O'zbek musiqa ilmida sharq allomalari falsafasi." Ma'naviyat dunyosi, 2(7), 62-74.
7. Mamatqulov, D. (2022). "Sharq musiqa madaniyatining taraqqiyot bosqichlari va ularning zamonaviy tahlili." O'zbekiston tarixi, 4(5), 53-60.